

JUNASSA

P:lehdelle kirj. Elia

- Mikähän järvi tämä on?
- Vanajavesi.
- Noinko se on tulvillaan, että niityt kaikki ovat veden peitossa!
- Noin.

En joutanut katsomaan kysyjää silmiin, vastasin hätähätää ja näin ohimennen ystävällisesti ja iloisesti hymyilevät kasvot. Olin lähdössä vaununplatformulle, jonne on kielletty astumasta ”junan kulkiessa”, mutta joka on täynnänssä raittiin ilman rakastajia näin kesäiseen aikaan. Oli minulla sentään toinen syy. Junan piti kohta kulkea kesäkotini ohi, josta tiesin, että minulle viuhdottaisiin, ja siinä piti olla vastaamassa...

Kun sitten palasin mukavalle sijalle kolmannen luokan bogievaunussa, piti minun ensin tapani mukaan tarkastaa matkakumppaneitani. Siitä ei kumminkaan tällä kertaa tullut mitään, ja syystä oli alussa nuori mies polkupyöräilijän puvussa, joka istui minun vastapäätäni. Surkeasta katseesta päättäen häntä vaivasi hammassärky; hän paineli leukaansa nenäliinaa vasten ja sylkeili väliin hiljaa vaunun siniseen sylkilaatikkoon. Tuommoinen näky on hermostuttava, kun ei ole apuneuvoa tarjottavana. Aijoin puhutella miesraukkaa, mutten löytänyt sanoja ja tyydyin sitten lähettämään hänelle muutamia ystävällisiä ajatuksia. Mieleni oli kuitenkin käynyt raskaaksi enkä jaksanut jatkaa matkustajatarkastustani, vaan vaivuin muistelemaan maalle jääneitä ystäviäni, joista minun oli ollut ikävä erota.

Ajattelin jo, että tästä tulee synkkä matka, kun minun piti joutuman tuon hammastautisen seuraan, ja laittausin kirjaa taskustani etsimään, että

lukemisella lennättäisin ajatukseni toiseen maailmaan. Silloin kuulen äkkiä iloisen tutun äänen;

- No ei ne sitten tainneetkaan Päivälehteä ja Suometarta tappa. Kavahdin ja käännyin.

Toiselta istuimelta oli noussut reippaannäköinen mies, joka pitkittä tuumitta anasti tyhjän sijan hammastautisen vieressä vastapäätä minua. Hän oli nähtävästi minua puhutellut ja tunsin hänet nyt samaksi, joka äsken veden tulvaa oli ihmeteltyt.

Vastasin hänen kysymykseen kieltävästi ja huomautin äskeisistä adresseista ja kansainvälisestä oppineitten lähetystöstä. Hän kuunteli tarkkaan ja samalla minä tutkin hänen ulkomuotoaan. Tätä tehdessäni ikäväni haihtui. Tyhjät matkakeskustelut minua inhottavat – paljon raittiimpaa on viihtyä omissa ajatuksissaan -, mutta tässä miehessä oli jotakin puoleensa vetävää, joka aavistutti, ettei keskustelu tulisi aivan jokapäiväiseksi.

Ensiksi se oli hänen vilkkautensa. Hän puhui nopeaan ja joskus keskustelun kuluessa hän otti valkosen nauhattoman olkihattunsa pääläeltaan, joka silloin näyttäytyi paljaaksi, muutaman harmaanlaisen kutrin ympäröimäksi. Hän oli siis vanha, ehkä kuudenkymmenen, vaikka kasvot olivat nuorekkaat ja pirteät. Otsa ja nenä olivat kauniit kuin pohjalaisen, huulet vaaleine viiksineen hienot ja ilmeikkäät kuin sen, joka on paljon kärsinyt ja voittanut.

Se mikä puoleensa veti ei kuitenkaan ollut yksityinen piirre, vaan kasvojen kokonaisilmaus. Se oli tuota salaperäistä ja niin sanoakseni persoonatonta, joka ei ole silmissä yksin, ei suussa yksin, mutta joka piirteessä, joka katseessa, joka kurtussa yhtäikaa ja jota ani harvoin ihmisissä tapaa, mutta joka silloin vastustamattomasti voittaa toisen rakkauden lapsellisen, ilonsekaisen suruisuutensa voimalla. Hän nauroi helposti ja itki samoin. Kun hän nauroi, oli otsa rypyssä ja suru loisti siitä. Mutta koko olennessa oli jotakin vapaata, joka teki mielen keveäksi.

Mikähän hän oli? En keksinyt itseltäni varmaa vastausta. Hän puhui sivistyneesti, mutta oli puettu kuin ”puolivillainen”; valkoinen kesätakki, tummanharmaat housut, vähän likainen kaulus. Laiha hän oli ja varmaan naimaton. Mutta oliko herra vai työmies?... Vaiko ehkä pohjalainen, entinen merimies?

Keskustelu jatkui jonkun aikaa alottamaamme suuntaan. Kumppanini nauroi sydämellisesti naapurimaan yrityksille ja kiitti valtiopäivämiesten pelotonta rehellisyyttä. Molemmat olimme vakuutetut siitä, ettei mikään isku voi kohdata kansaamme niin kipeästi, ettei se heti nousisi jälleen itsetajutussa voimassaan.

Syntyi sitten hetken äänettömyys. Vilkaisin sivulle toiseen, hammastautiseen kumppaniini ja näin, että hän nojautui seinään, silmät ummessa ja rauhallisempi ilme kasvoissa; hän voi nähtävästi paremmin. Tämä oli minulle suureksi lohdutukseksi, uudella innolla heittäydyin keskustelua jatkamaan.

Juolahti päähäni kysyä luottamusta herättävän tuttavani mielipidettä asiassa, joka paljon päätäni vaivannut viime aikoina.

– Mitä te sanotte päivä päivältä enenevästä maasta muutosta? Olette kai kuulleet, että suurempi joukko työmiehiä aikoo lähteä Austraaliaan tänä kesänä?

– Hm, hän sanoi ja nyökäytti olkapäitään. – Antaa heidän mennä... kyllä siten pian johtajiaan löylyyttävät, hän lisäsi nauraen – ei ne poislähtijät parasta väkeä ole.

– Niinkö? kysäisin lyhyesti ja katselin häneen terävästi, sillä hänen sanojensa ja naurunsa takaa siinti syvempiä mietteitä.

– Katsokaas, hän tokasi, - kyllä minä syyn tiedän, kyllä minä syyn tiedän...

– Mihin?

– Siihen, että maasta muuttavat...

Hän oli aivan totinen ja hengitti syvään. Nousi sitten äkkiä ja katosi vaunun toiseen päähän.

Jäin ihmettelemään hänen käytöstään. Olinkohan kääntänyt keskustelun uralle, joka koski matkatoveriani liiankin läheltä? Ehkä hän

oli seurastani ainiaaksi poistunut? Samassa hän palasi, mutta ei istuutunut, vaan virkkoi ohimennen: ”jutellaan sitten!” ja läksi vaunun ovesta ulos.

Tunsin intresseerautuvani. Tuossa hänen lupauksessaan oli jotain persoonallista. Luulinhan minäkin tietäväni ”syyt” emigratiooniin, olin siitä ennen keskustellut asiaan perehtyneiden kanssa, mutta tuntui nyt, ikäänkuin avautuisi vielä minulle uusia näköaloja

Ei tarvinnut minun kauvan odottaa, ennenkuin vanha kumppanini taas ilmestyi vaunuun ja asettui entiselle sijalleen.

Hän aloitti heti:

– Nähkääs, ei ne ainoastaan tänä vuonna Suomesta muuta, ei ne muuta ainoastaan valtiollisista syistä, sentähden että lisättyä verotaakkaa ja sotapalvelusta pakenisivat – kyllä sen jaksaisivat kantaa. Mutta heillä on toisia syitä. Koskee sydäntä lehdistä lukiessa, että 5-6 sataa työhön kykenevää miestä viikottain lähtee Hangosta Amerikkaan, kun samalla tietää, että ne vallan mainiosti voisivat tulla toimeen kotimaassaan.

Kysyvään katseeseeni hän vastasi jatkaen.

– Näin on jo kestänyt useampia vuosia. Ja mistä maanosasta enimmäkseen lähtevät? Pohjanmaalta.... Luuletteko, että nuo Amerikkaan lähtijät ovat onnen onkijoita vain? Luuletteko sen vain johtuvan pohjalaisten ”seikkailuhalusta”? Minä olen itse Pohjanmaalta, olen nähnyt ja tiedän syyt.

Junan jyske tahtoi viedä sanat mennessään, jonka tähden kallistuin eteenpäin paremmin kuullakseni. Hän myös siirtyi likemmäksi ja jatkoi:

– Suomalainen, näetsä, on luotu maanviljelijäksi. Hän rakastaa kuokkimista ja kyntämistä eikä hän arista leivän hankintaa otsansa hiessä. Jos halla sadon vie, niin hän alistuu kohtalon alle, syö pettuleipää talven ja kylvää uudelleen kevään tullen. Mutta ota häneltä kuokka ja aura ja – pelto, kiellä häntä nauttimasta rehellisen työnsä hedelmiä, ja hän joutuu tolaltaan pois, ärtyy ja lähtee muuanne elatusta hankkimaan. Ja nyt on kymmenes osa Suomen kansaa juuri tässä luonnottomassa asemassa.

- Torpparitko?
- Torpparit.
- Mutta onhan heillä maata, jota saavat viljellä omaksi hyödykseen?
- Onko?

Hän loi minuun tutkivan katseen ja virkkoi:

- Kävin äsken maaseutukaupungissa (hän mainitsi nimen), siellä likiseudulla on eräs tohtori-herra ostanut itselleen neljän talon maat. Hänen tiluksensa on niin avara, että se elättäisi mainiosti viisikymmentä torppaa, s.o. noin 3-4 sataa henkeä. Mitä hän tekee? Maksaa vanhoille torppareille pienen korvauksen ja käskee heidät lähtemään tiehensä. Hän tahtoo yksin perheensä kanssa elää koko tilallaan... Käykää Pohjanmaalla! Siellä on talonpoikia ja kartanonomistajia, joiden maalla tulisi toimeen tuhansia – mutta kaukana siitä, että tarjoisivat laajat hedemälliset alueensa ihmisten asuttaviksi, he suojelevat niitä mustasukkaisesti kuokan ja auran kosketuksesta. Ettekö käsitä, että sydäntä vihloo, kun näkee Suomen älykkäimpien poikien lähtevän isäinsä maasta, rinnassa murhe ja suru siitä, ettei isänmaa ole heitä ymmärtänyt?
- Mutta miksikä nuo maanomistajat eivät torppareita tahdo?... Varmaan ovat sivistymättömiä....
- Maanomistajatko? Onhan niitä, kuten jo mainitsin, maisteri- ja tohtorimiehiäkin M... joen varsilla on tilus, joka elättäisi viisi tuhatta henkeä. Sen omistajana on filosofian maisteri. Hän ei siedä alustalaisia. Hän tahtoo elää rauhassa kotiväkinsä kanssa. Pois torpparit!
- No, mutta, tuottaisivatko torpparit heille aineellista vahinkoa sitten? Minä olen aina kuvitellut, että maanomistaja rikastuu torppareilla.
- Tietävästi. Siinäpä onkin uusi kohta. Tahdon kertoa teille. Nuoret miehet eivät mielellään menekään torppareiksi.
- Kuinka niin?
- He joutuvat torppareina oikeudettomaan asemaan.

Ja nyt sain kuulla asioita, joista minulla ei ollut ennen vihiäkään. Myöhemmin olen lukenut kirjoituksen, joka koskee samoja kysymyksiä,

”Isänmaan puolesta” nimisessä julkaisussa; siinä myös mainitaan torpparioloja käsittelevä kirja, mutta matkatoverini sanoista päättäen ei vielä ole ryhdytty tarmolla poistamaan tätä epäkohtaa.

– En luule, että monikaan lähtisi Amerikkaan, jos torpparin asemaa parannettaisiin. Asetuksessa on vain yksi pykälä, jota tulisi muuttaa. Mutta se pykälä ei ole lakia, vaan avain, joka avaa sulut mielivallan ja laittomuuden hyökylaineille.

– Mikä pykälä se on?

Hän vastasi, uhkaillen sormellaan:

– Että talonomistajalla on oikeus ottaa maa ja asunto torpparilta.

– Ja käyttävätkö tuota pykälää hyväkseen? kysäisin hämmästyen.

– Käyttävät, hän lausui huoaten ja hänen silmistään puhui sanaton suru.

– Onko tuo mahdollista! huudahdin vieläkin. Mieleeni muistui, mitä historia ja romaanit kertovat tuollaisista ryöstöistä, mutta se oli ollutta ja mennyttä, luulin. Juhani Ahon ”Niemen äijää” esim. olin pitänyt vallan symbolisena kuvauksena, joka ei mitenkään perustuisi nykyajan todellisuuteen. – Tapahtuuko meidän päivinämme ja meidän maassamme, että ihminen ajamalla ajetaan kodistaan pois? Voitteko mainita erityistapauksen?

– Oi, niitä on niin viljalti, ettei erityisiä huoli muistellakaan, vastasi hän vältellen ja hieman hermostuneesti ja lisäsi kohta: - ja jospa sitten syytä olisi! Mutta kun torppari on muutamia vuosia maataan viljellyt, niin että siitä on noussut kauniita peltoja ja vihreitä niittyjä, ja hänen perheensä alkaa elää ihmisten tavoin, silloin talonomistaja iskee silmänsä viljaviin vainioihin, lisää ensin verot ja ajaa lopulta pois... Kun vielä vuokratraktrahtiakin on tehty vain viideksi, kuudeksi, korkeintaan kymmeneksi vuodeksi, niin mikäs siinä on esteenä poisajamiselle.

– Ja tämä tapahtuu ahneudesta, kateudesta?

– Kateudesta kai.

– Ja minne torppari perheineen joutuu?

– Valitetaan kunnissa, että vaivaishoito tulee liian kalliiksi – minne sitten nuo onnettomat, ellei köyhäinhoitolaitokseen?

– Mitä kuvia te tuotte silmäini eteen. Onko tämä totta!
– Totta?! hän lausui niin kummallisella äänellä, että säpsähdin. Mieleeni kuvastui hänen äskeinen hermostumisensa, ja yhtäkkiä minulle selveni, että olin päässyt salaisuuden perille. Katsoin häneen suurin silmin ja kysyin:

– Oletteko itse...?

Keskeytin oitis katuen, sillä näin hänen silmänsä kostuvan ja muistojen kiitävän hänen sielunsa ohi.

Hän ei vastannut sanaakaan, vaan nousi taas ja katosi ovesta ulos.

Olin kovin pahoillani, että tahtomattani olin häntä loukannut. En saattanut kauvan istua miettimässä, mitä tekisin. Lähdin ulos häntä etsimään.

Hän seisoj vaununplatformulla nojaten rintapuuhun. Katseliko ohikiitävää maisemaa... vai? Hän nyyhkytti ja pyyhki silmiä kädellään.

– Jäin nöyrästi odottamaan, sillä hän huomasi läsnäoloni ja koetti nähtävästi voittaa liikutuksensa.

Hetken kuluttua hän kääntyikin puoleeni ja virkkoi yrittäen hymyillä:

– Olen vanha mies ja entinen sotamies, mutta kun nuo muistot tunkevat päälle, en jaksa hillitä itseäni koskaan.

Ja hetken perästä erityisellä äänenpainolla:

– Jos tietäisitte, miltä tuntuu, kun näkee pienen, pienen sisarensa kulkevan talvipakkasessa kerjuulla, eikä voi itse mitään tehdä auttaakseen... O, kuinka sydämeen koskee... en sitä näkyä koskaan unhoita.

Tuoko oli hänen elämänsä salaisuus! Aivan kuin laine olisi rintaani lyönyt hänen rinnastaan, niin tunsin minä hänen tunteensa ja aavistin ikäänkuin etäältä, mikä sydän siinä rinnassa sykki. Tuo muisto oli varmaan se keskusta, jota koko hänen sisäinen elämänsä oli kierrellyt. Se oli estänyt häntä uppoamasta elämän pyörteeseen, se oli säilyttänyt hänen lapsellisen viattomuutensa – se oli murtanut hänen sydämensä ja samalla sen puhdistanut. Siinä se oli hänen persoonallisuutensa lumous: hän rakasti ja sääli ihmisiä. Hän oli kerran nähnyt pienen siskonsa syyttä kärsivän – kalpeana, paleltuneena, nälkäisenä, silmät suurena kauhusta –

ja hän ei voinut auttaa. Hänen sydämensä oli huutanut ja raivonnut – eikö Jumala näe että sisko kuolee, eikö Jumala ihmeitä tee! – ja sitten se oli äänetönnä särkynyt... Mutta vanhan sydämen haudasta oli noussut uusi. Hän ei ollut silloin voinut auttaa. Hänen sydämensä oli murtunut sinä julmana hetkenä, kun kohtasi toisen rukoilevan katseen eikä voinut auttaa, ja ikäänkuin paeten sitä muistoa oli hän koko elämässään pyrkinyt vain siihen, että kykenisi lohduttamaan kärsiviä, auttamaan tarvitsevia, rakastamaan hyljätyitä.

Miksi tulvaili mieleeni noita ajatuksia ja noita kuvia? En tiedä, kauvanko seisoi ääneti, hän miettivän näköisenä, minä tuntien hänet vaistomaisesti ja kuitenkin äärettömän halukkaana kuulla tarkemmin kerrottavan hänen elämänvaiheistaan.

Sanaa sanomatta palasimme vaunuun, jossa pärinä oli hiljempi, ja pyytämättäni toverini kertoi:

– Olin silloin neljännellätoista... Isäni oli, nähkääs, torppari Pohjanmaalla ja meidän kaunis torppamme oli ollut hänen hallussaan jo kymmenkunta vuotta. Tulimme sangen hyvin toimeen, vaikka meitä oli neljä lasta paitsi äitiä, sillä isä oli uuttera peltomies ja hänen taitava kätensä teki karuimman maan viljavaksi vainioksi. Mutta siten tuli tuho. Isäni sairastui. Hän ei jaksanut tehdä työtä. Hän ei aina jaksanut suorittaa päivätöitä isännälle... Eräänä päivänä, kun isä jo oli vuoteen omana, ilmestyi isäntä ja sanoi, ettei hän voi kauvemmin pitää torpparia, joka ei ole miksikään hyödyksi; hän aikoi sentähden hankkia meidät pois... Oliko hänen tehnyt mieli hedelmöiviin ruispeltoihimme? ... Äitini itki, isä ei virkkanut sanaakaan... Mutta isännän poistuttua hän kutsui meidät vuoteensa ääreen ja lausui totisella äänellä: ”nyt Jumala koettelee teitä, lapset. Älkää luopuko Hänen teistään”... Tämä oli maanantaina ja sunnuntaina hän laskettiin hautaan. Ei kestänyt äitikään kauvemmin – he olivat niin rakastaneet toisiaan... Viikolla tuli hänen vuoronsa... ja seuraavana sunnuntaina hänkin haudattiin isän viereen...

Matkatoverini vaikeani. Hänen äänensä oli hervonnut kuiskeeksi, ja hän loi katseensa maahan.

– Entä te...te lapset? minä ännäsin hengittämättä.

– Niin me..., hän vastasi viivähtäen, - mikäs meidän! Mieron tielle... Pellot hedelmöivät, lepää olisi riittänyt, ja minä olin neljännellätoista ... Ehkä olisin voinut yksinkin... Niin, minä jouduin renkipojaksi naapuritaloon, pienemmät siskoni kerjuulle... kaikki kävi niin äkkiä... liian äkkiä...

Mutta keskeyttäen ajatusjuoksunsa hän äkkiä lisäsi:

– Vaan mitä siitä. Nythän on kaikki toisin. Pikku siskonikin on naimisissa Jyväskylässä, hänellä on jo lapsia, eikä heillä hätää ole – käväsin juuri heidän luonaan. Toiset siskoni ovat toinen haudassa, toinen palvelustyttönä...

– Ja te tulitte itse renkipojasta sotamieheksi?

– Niin tulin.

– Oletteko ollut sodassa?

– Olen – viime Turkin sodassa. Siitä hyvästähän eläkkeenkin sain...

– Ja nyt elätte vapaana?

– Tulinhan ensin luotsimieheksi B:n majakkaan. Palveltuani siinä vuodet umpeen sain toisen eläkkeen....

– Ja ukko hymyili.

– Niin ukkohan hän nyt olikin ja entiset ajat olivat menneet. Eihän ne surut enää painaneetkaan. Minunkin mieleni muuttui keveämmäksi, kun näin, että toverini oli taas onnellisessa nykyisyydessä.

Hymyilin hänelle vastaukseksi ja takaisin.

– Olette kai naimaton?

– Naimaton, niin... Minä rakastan mieltä ja lukea ja matkustaa. Nähkääs, matkustaessa on tilaisuutta tehdä huomioita jos jonkinmoisia. Äskenkin Jyväskylässä vierailin joka mökissä. Ensin tein itseni tutuksi lapsien kanssa – niiden seurassa tulen aina hyvin toimeen, jutellaan kaskuja, kuulustellaan maantietoa ja historiaa – ja mikäs sitten on hätänä tupaan tulla. Kovin kohteliaita he kaikki olivat minulle... Ja minä tiedustelin ja tein huomioita – heidän huomaamattaan.

Sydämmellinen nauru.

– Oletteko koulua käynyt?

– En koskaan... Niin paljon vain, että rippikoulussa lukemaan oppi.

– Mutta kirjallisuutta harrastatte?

– Harrastan, minulla on aika kirstu kirjoja... Majakassa sitä kyllä ehti miettiä ja lukea – ja nyt kun olen vapaa kuin mikäkin kuljeksiva juutalainen.

- Te olette onnellinen... olette paljon kokenut.
- Kokenut, kokenut.

Ja aivan kuin nämä sanat olisivat johtaneet hänen ajatuksensa takaisin alkuperäiseen aineeseemme, hän jatkoi:

- Ei, sen minä sanon vielä, että torpparien olot olisi parannettava... ja köyhäin yleensä. Eihän sitä tarvitsisi tasan jakaa niinkuin muutamat tahtovat, mutta jos vähän sinnepäin, että työ palkittaisiin ja sivistystä ja tietoa annettaisiin kaikille....
- Luulenpa, että työkansa mielellään kouluttaa lapsiaan?

Näistä sanoistani hän vallan innostui.

- Voi, vanhemmat näkevät vaikka nälkää...
- Te uskotte ihmisen luontaiseen hyvään!
- Siihenhän uskonkin! ---

Ja minun silmäini eteen kuvastuivat nuo kartanonomistajat, jotka ajavat veljiään mieronrielle. Oi, kuinka kauvan tarvitaan vielä lakipykälää oikeuden suojelukseksi? Ja jospa niitäkin joka paikassa olisi!

Siinä hyvä ukko! Sydämesi luo päivänvalonsa kaiken synkän ja ruman yli ja kultaa kaiken. Meidän tuttavuutemme oli äkinäinen ja meidän yhdessäolomme oli lyhyt, mutta en sinua unohda. Aika kului kuin siivillä, ja kun erosimme, tuntui minusta aivan kuin olisin unesta ihanasta herännyt. Minäkin rakastan kaikkea, mitä suru kantaa helmassaan.

(Päivälehti 18.7.1899 no 181 s.3-4)